

พระวินัยปิฎก

หมวด 16 : ปัจจัย 4 - การดำรงชีวิตด้วยความรู้จักประมาณ

1. ผู้สละเรือนยังต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิต

การออกบวชเป็นการออกจากวิถีชีวิตของฆราวาส เพื่อดำเนินชีวิตที่เอื้อต่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรม แต่การออกบวชมิได้หมายความว่า ร่างกายไม่ต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หรือสิ่งเกื้อกูลในการรักษาความเจ็บป่วย ตราบใดที่ยังมีร่างกาย ก็ยังต้องอาศัยสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต

พระพุทธศาสนาจึงมิได้ปฏิเสธสิ่งจำเป็น แต่ให้ผู้ปฏิบัติรู้จักใช้สิ่งเหล่านั้นอย่างมีสติและรู้จุดประสงค์ของการใช้ หลักนี้ปรากฏชัดในเรื่อง ปัจจัย 4 ได้แก่ จีวร – เครื่องนุ่งห่ม บิณฑบาต – อาหาร เสนาสนะ – ที่อยู่อาศัย คิลานเภสัช – สิ่งเกื้อกูลในการบำบัดความเจ็บป่วย ปัจจัยทั้งสี่จึงมิใช่เพียงเครื่องดำรงชีวิต แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกความรู้จักประมาณและความสันโดษ

2. สิ่งจำเป็นกับความต้องการ

มนุษย์สามารถเปลี่ยนสิ่งที่ต้องการให้กลายเป็นสิ่งที่ตนรู้สึกว่าเป็นได้ง่าย เมื่อได้สิ่งหนึ่งแล้ว ก็อาจต้องการสิ่งที่ดีกว่า เมื่อมีความสะดวกแล้ว ก็อาจต้องการความสะดวกเพิ่มขึ้น เมื่อมีเพียงพอแล้ว ก็อาจยังรู้สึกว่ามีไม่พอ ชีวิตบรรพชิตจึงมีหลักแห่งความสันโดษและความรู้จักประมาณเข้ามาช่วยกำกับการใช้ปัจจัย ผู้ปฏิบัติจึงสามารถกลับมาพิจารณาว่า สิ่งนี้มีไว้เพื่ออะไร? จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการปฏิบัติเพียงใด? หรือความต้องการกำลังขยายออกไปเกินประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนั้น? เมื่อพิจารณาเช่นนี้ เรื่องปัจจัย 4 จึงเชื่อมโยงโดยตรงกับการรู้เท่าทันความต้องการของตนเอง

3. จีวร - ใช้ตามหน้าที่ของเครื่องนุ่งห่ม

จีวรมีหน้าที่พื้นฐานในการนุ่งห่ม ปกปิดร่างกาย และช่วยป้องกันความหนาว ความร้อน ตลอดจนสิ่งที่มากระทบร่างกาย เมื่อพิจารณาตามหลักแห่งการฝึก จีวรจึงมิได้มีไว้เพื่อแสดงฐานะ ความมั่งคั่ง หรือสร้างความโดดเด่นแก่ผู้สวมใส่ การใช้จีวรทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถพิจารณาความแตกต่างระหว่าง การใช้สิ่งของตามหน้าที่ กับ การนำสิ่งของมาเสริมความรู้สึกเกี่ยวกับตัวตน

รายละเอียดเกี่ยวกับผ้า สี การได้มา การเก็บรักษา และการใช้จีวรมีข้อกำหนดทางพระวินัยที่ต้องศึกษาแยกตามสิกขาบท แต่หลักเบื้องต้นคือการใช้สิ่งที่ได้รับอย่างเหมาะสมและรู้จักประมาณ

4. บิณฑบาต — อาหารเพื่อดำรงกายและเกื้อกูลพรหมจรรย์

อาหารเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต และในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่ความอยากเข้ามาเกี่ยวข้องได้ง่าย การพิจารณาอาหารของผู้บวชจึงมิได้มีเพียงคำถามว่า “วันนี้จะฉันอะไร?” แต่มีคำถามที่สำคัญกว่า “ฉันอาหารเพื่ออะไร?”

หลักการพิจารณาคือ ใช้อาหารเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ เพื่อระงับเวทนาเก่าคือความหิว และไม่ให้เกิดเวทนาใหม่จากการบริโภคเกินประมาณ และเพื่อเกื้อกูลต่อการดำเนินพรหมจรรย์ มิใช่เพื่อความสนุกสนาน ความมัวเมา การประดับตกแต่งร่างกาย หรือการแสวงหาความเพลิดเพลินเป็นจุดหมาย ไม่ได้หมายความว่าอาหารจะต้องไม่มีรสชาติ หรือผู้บวชต้องทรมานร่างกายด้วยอาหารที่ไม่เหมาะสม แต่เป็นการฝึกให้รู้ว่า อาหารมีไว้เพื่อเลี้ยงชีวิต มิใช่ให้ความอยากในรสชาติเป็นผู้กำหนดชีวิต

5. ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์และประชาชน

ปัจจัยที่พระภิกษุได้รับจำนวนมากเกิดจากการอุปถัมภ์ของประชาชน ญาติโยมมีโอกาสนี้การให้ ส่วนพระภิกษุผู้รับมีหน้าที่ใช้สิ่งที่ได้รับอย่างเหมาะสมและดำรงตนให้สมควรแก่ปัจจัยที่ได้รับ ความสัมพันธ์นี้จึงมิใช่เพียงการส่งมอบสิ่งของจากผู้หนึ่ง ไปสู่อีกผู้หนึ่ง แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนศรัทธาและความรับผิดชอบของทั้งสองฝ่าย การถวายจึงไม่ควรถูกเปลี่ยนให้เป็นระบบแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ผู้ถวายให้ด้วยศรัทธา ผู้รับใช้สิ่งที่ได้รับด้วยความรู้จักประมาณ และทั้งสองฝ่ายมีโอกาพัฒนาคุณธรรมของตน

6. เสนาสนะ - ที่อยู่อาศัยเพื่อความปลอดภัยและความสงบ

เสนาสนะมีไว้เพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน และอันตรายจากสภาพแวดล้อม ตลอดจนเพื่อความสงบและความเหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของบรรพชิต ตลอดจนเป็นที่ที่เอื้อต่อการพักอาศัยและการปฏิบัติ

เมื่อพระศาสนาขยายตัว มีผู้ถวายวัด อาคาร กุฏิ และเสนาสนะประเภทต่าง ๆ ให้สงฆ์ใช้ประโยชน์ การมีอาคารหรือสถานที่ที่เหมาะสมจึงมิได้ขัดกับชีวิตบรรพชิตโดยตัวมันเอง คำถามสำคัญคือ สถานที่นั้นถูกใช้เพื่ออะไร และใช้อย่างไร หากเสนาสนะเกื้อกูลต่อการอยู่อาศัย การศึกษา การปฏิบัติ และกิจของสงฆ์ ก็ทำหน้าที่ตามประโยชน์ของมัน แต่ผู้ใช้อย่างไรยังต้องระมัดระวัง ไม่ให้ความสะดวกหรือความสวยงามของสถานที่กลายเป็นเหตุแห่งความยึดถือ

7. ขนาดของวัดไม่ใช่เครื่องตัดสินพระวินัยโดยลำพัง

วัดแต่ละแห่งมีสภาพแวดล้อมและภารกิจแตกต่างกัน วัดที่มีพระและประชาชนจำนวนมากอาจต้องมีสถานที่มากกว่าวัดขนาดเล็ก วัดในเมืองอาจมีความต้องการต่างจากวัดป่า วัดในประเทศหนาวย่อมต้องมีระบบอาคารแตกต่างจากประเทศเขตร้อน

ดังนั้น ขนาด ราคา หรือความใหม่เก่าของอาคารเพียงอย่างเดียว ไม่ใช่เกณฑ์เพียงพอที่จะตัดสินความถูกต้องทางพระวินัย สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยต้องพิจารณาตามสิกขาบทและเงื่อนไขของเรื่องนั้นโดยตรง

ส่วนในแง่การฝึก ผู้ใช้เสนาสนะควรพิจารณาความจำเป็น ความเหมาะสม และความยัติดัดของตน จึงควรแยกระหว่าง การวินิจฉัยทางพระวินัย กับ การพิจารณาความเหมาะสมและความรู้จักประมาณ มิให้ใช้ความรู้สึกส่วนตัวแทนหลักพระวินัย

8. กิลานเกสัช - ปัจจัยสำหรับผู้เจ็บป่วย

ความเจ็บป่วยเป็นธรรมชาติของร่างกาย พระพุทธศาสนาจึงมิได้สอนให้ผู้บวชปฏิเสธการรักษาพยาบาลเพื่อพิสูจน์ความอดทน เกสัชและสิ่งเกื้อกูลแก่ผู้เจ็บป่วยเป็นหนึ่งในปัจจัยที่พระภิกษุสามารถอาศัยเพื่อบำบัดความเจ็บป่วยและรักษาร่างกายให้สามารถดำเนินชีวิตและปฏิบัติธรรมต่อไปได้

ในพระวินัยมีรายละเอียดเกี่ยวกับเกสัชและสิ่งทีอนุญาติในกรณีต่าง ๆ ซึ่งต้องศึกษาเป็นรายเรื่อง ในสังคมปัจจุบัน ระบบการรักษาพยาบาลมีรูปแบบซับซ้อนกว่าเดิม เช่น โรงพยาบาล ยาสมัยใหม่ การผ่าตัด และระบบประกันสุขภาพ สิ่งเหล่านี้จึงต้องพิจารณาโดยแยก หลักพระวินัยเกี่ยวกับเกสัชและปัจจัย ออกจาก ระบบการจัดบริการทางการแพทย์ในสังคมปัจจุบัน

9. การได้รับปัจจัยมาพร้อมกับความรับผิดชอบ

การดำรงชีวิตโดยอาศัยปัจจัยที่ประชาชนถวาย ไม่ได้หมายความว่า ผู้บวชมีสิทธิเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ ได้โดยไม่มีขอบเขต ตรงกันข้าม การได้รับการอุปถัมภ์ควรทำให้ผู้รับรู้คุณและระมัดระวังในการใช้มากขึ้น สิ่งที่ได้รับเกิดจากทรัพย์ แรงงาน และศรัทธาของผู้ถวาย การรู้จักใช้ ดูแล และไม่ฟุ่มเฟือยจึงเป็นส่วนหนึ่งของความรับผิดชอบของผู้รับ

หลักสันโดษมิได้หมายถึงการปฏิเสธทุกสิ่งที่ได้รับ แต่หมายถึงการไม่ปล่อยให้ความต้องการเพิ่มขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุดตามสิ่งที่มีโอกาสได้รับ

10. ของเฉพาะบุคคล ของสงฆ์ และทรัพย์ขององค์กร

เมื่อมีทรัพย์สินเข้ามาเกี่ยวข้อง ต้องระมัดระวังการใช้คำว่า “ของพระ” หรือ “ของวัด” อย่างกว้างเกินไป สิ่งที่ยาวแก่ภิกษุเฉพาะรูป สิ่งที่ยาวแก่สงฆ์ และทรัพย์สินที่องค์กรทางกฎหมายเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ อาจมีสถานะแตกต่างกัน ในสังคมปัจจุบัน วัดบางแห่งดำเนินกิจผ่านองค์กรศาสนา มูลนิธิ หรือองค์กรไม่แสวงหากำไรตามกฎหมาย จึงต้องแยกการพิจารณาอย่างน้อยสองระดับ คือ สถานะและข้อปฏิบัติตามพระวินัย กับ กรรมสิทธิ์และหน้าที่ตามกฎหมายบ้านเมือง และในบางกรณียังต้องพิจารณาเจตนาของผู้ถวายและระเบียบขององค์กรประกอบด้วย

11. ความสันโดษไม่ใช้การขาดการวางแผน

ชีวิตบรรพชิตส่งเสริมความสันโดษ คือรู้จักยินดีในปัจจัยที่ได้มาโดยชอบและไม่หมกมุ่นแสวงหาความบริบูรณ์ทางวัตถุ แต่เรื่องนี้ต้องแยกออกจากการบริหารส่วนรวม วัดหรือองค์กรอาจมีความจำเป็นต้องวางแผนเกี่ยวกับอาคาร การบำรุงรักษา การรักษาพยาบาล หรือค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจของส่วนรวม

จึงไม่ควรใช้คำว่า “ไม่สะสม” อย่างกว้างจนทำให้เข้าใจว่า วัดไม่สามารถมีการจัดเตรียมหรือวางแผนสิ่งจำเป็นสำหรับส่วนรวมได้เลย สิ่งที่ต้องแยกคือ ความรับผิดชอบในการดูแลกิจส่วนรวม กับ ความยึดถือและการแสวงหาทรัพย์เพื่อตนเอง

12. เงิน - เรื่องที่ต้องศึกษาแยกโดยเฉพาะ

เรื่องเงินเป็นประเด็นทางพระวินัยที่มีรายละเอียดเฉพาะ และไม่ควรรวมไว้ภายใต้คำว่า “ปัจจัย 4” อย่างง่าย ๆ ในสังคมปัจจุบัน เงินเกี่ยวข้องกับกิจของวัดจำนวนมาก เช่น ค่าไฟฟ้า การเดินทาง การก่อสร้าง และการรักษาพยาบาล

แต่ความจำเป็นขององค์กรในโลกสมัยใหม่ มิได้ทำให้ข้อบัญญัติทางพระวินัยเกี่ยวกับเงินหมดความหมาย จึงต้องแยกคำถามออกจากกันว่า พระวินัยกำหนดความสัมพันธ์ของภิกษุกับเงินไว้อย่างไร? และวัดหรือองค์กรตามกฎหมายจะจัดการค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอย่างไร โดยไม่ปะปนกับสถานะของภิกษุในทางพระวินัย? เรื่องนี้มีรายละเอียดมาก จึงควรพิจารณาแยกในหมวดต่อไปโดยเฉพาะ

13. เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ มิใช่ปัจจัย 4 ประเภทใหม่

โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ รถยนต์ และอินเทอร์เน็ต มิได้เป็น “ปัจจัย 4” ประเภทใหม่ แต่ในสังคมปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้อาจเป็นเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การสื่อสาร การบริหาร หรือการเผยแผ่ การพิจารณาการใช้เทคโนโลยีจึงไม่ควรสร้างพระบัญญัติใหม่ขึ้นเอง แต่ต้องกลับไปพิจารณาหลักและสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับการได้มา การครอบครอง การใช้ และพฤติกรรมที่เกิดจากเครื่องมือเหล่านั้น

ในด้านการฝึก ยังสามารถถามตนเองได้ว่า ใช้เพื่ออะไร? จำเป็นต่อหน้าที่เพียงใด? กำลังใช้เป็นเครื่องมือ หรือกำลังเกิดความหมกมุ่นในเครื่องมือเหล่านั้น? จึงควรแยกให้ชัดเจนระหว่างการวินิจฉัยตามพระวินัย กับ การพิจารณาความเหมาะสมในการใช้ชีวิต

14. การพิจารณาปัจจัยย้อนกลับมาที่จิตใจ

หลักการพิจารณาปัจจัยทำให้ผู้ปฏิบัติไม่หยุดอยู่เพียงที่วัตถุ แต่กลับมาสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับสิ่งที่ใช้ อาหารมีไว้เลี้ยงร่างกาย จีวรมีไว้ใช้ตามหน้าที่ของเครื่องนุ่งห่ม เสนาสนะมีไว้สำหรับอยู่อาศัยและเกื้อกูลความสงบ เกสรมีไว้บำบัดความเจ็บป่วย แต่เมื่อใช้สิ่งเหล่านี้ ใจอาจเกิดความอยาก ความหวง ความเปรียบเทียบ หรือความยึดมั่นได้ ปัจจัยจึงกลายเป็นพื้นที่แห่งการฝึกว่า

จะใช้สิ่งที่จำเป็นโดยไม่ปล่อยให้ความยึดถือเติบโตตามสิ่งที่ใช้ได้อย่างไร

15. ความรู้จักประมาณไม่ใช่อารมณ์ตามตน

พระพุทธศาสนาไม่ได้ถือว่าความขาดแคลนหรือการทรมาณร่างกายเป็นคุณธรรมในตัวเอง ในขณะเดียวกัน การแสวงหาความสะดวกอย่างไม่มีขอบเขตก็ไม่สอดคล้องกับชีวิตแห่งความสันโดษ จึงควรเข้าใจความรู้จักประมาณว่า ใช้สิ่งที่ได้รับอย่างเหมาะสมกับหน้าที่ของมัน ไม่แสวงหาเกินความจำเป็นด้วยความอยาก ไม่เปรียบเทียบแข่งขันด้วยปัจจัย และไม่ปล่อยให้สิ่งภายนอกเป็นเครื่องกำหนดคุณค่าของชีวิตบรรพชิต นี่คือการเรียบง่ายที่สัมพันธ์กับการฝึกใจ มากกว่าการตัดสินใจจำนวนหรือราคาของสิ่งของเพียงอย่างเดียว

สรุปหมวด 16

ปัจจัย 4 ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช เป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตของบรรพชิต หลักสำคัญมิใช่เพียงการมีหรือไม่มีสิ่งเหล่านั้น แต่คือการ รู้จักพิจารณาหน้าที่ของสิ่งที่ใช้ มีความสันโดษ และรู้จักประมาณ จีวรใช้ตามหน้าที่ของเครื่องนุ่งห่ม อาหารใช้เพื่อดำรงร่างกายและเกื้อกูลพรหมจรรย์ เสนาสนะใช้เพื่ออยู่อาศัยและเกื้อกูลความสงบ เภสัชใช้เพื่อบำบัดความเจ็บป่วย เมื่อเข้าใจเช่นนี้ ปัจจัย 4 จึงเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกที่เกิดขึ้นทุกวัน ผู้ปฏิบัติได้ฝึกด้วยการปฏิเสธสิ่งจำเป็น แต่ฝึกให้รู้จักใช้สิ่งจำเป็นตามหน้าที่ของมัน โดยไม่ปล่อยให้ความอยากและความยึดถือเติบโตตามสิ่งที่ได้รับ

พระวินัยปิฎก

หมวด 17 : เงิน ทรัพย์สิน และการจัดการทรัพย์สินของวัด

1. เมื่อชีวิตบรรพชิตอยู่ในโลกที่ใช้เงิน

เรื่องเงินและทรัพย์สินเป็นหนึ่งในเรื่องทีละเอียดย่อยในการศึกษาพระวินัย ชีวิตบรรพชิตตั้งอยู่บนการลดการครอบครองและความยึดถือ แต่ในโลกปัจจุบัน วัดและองค์กรทางศาสนาดำเนินกิจการอยู่ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินแทบทุกด้าน มีทั้ง ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าก่อสร้างและซ่อมแซม ค่าประกันภัย ค่ารักษาพยาบาล ค่าเดินทาง ค่าธรรมเนียม และค่าใช้จ่ายในการศึกษาและเผยแผ่พระศาสนา

จึงเกิดคำถามสำคัญว่า จะรักษาหลักพระวินัยของภิกษุ ขณะเดียวกันก็จัดการกิจของวัดในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไร? การตอบคำถามนี้ต้องเริ่มจากการแยกเรื่องที่แตกต่างกันออกจากกันให้ชัด

2. สงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย แต่ไม่ใช่ทุกสิ่งจะกลายเป็นทรัพย์สินของภิกษุ

ตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิต มีผู้ถวายอาหาร จีวร เสนาสนะ และเภสัช นอกจากนี้ ยังมีสิ่งต่าง ๆ ที่ถวายเพื่อให้สงฆ์ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ดังนั้น หลักพระวินัยมิได้หมายความว่า ชุมชนสงฆ์จะต้องไม่มีสิ่งของหรือทรัพย์สินสำหรับดำรงกิจของพระศาสนา แต่ต้องแยกให้ชัดเจนว่า สิ่งที่ภิกษุสามารถรับและใช้ได้ตามพระวินัย กับ สิ่งที่ไม่ควรกลายเป็นทรัพย์สินที่ภิกษุรับ ถือครอง หรือจัดการในลักษณะที่พระวินัยห้าม จุดสำคัญจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่า “ทรัพย์สินนั้นมีไว้ทำอะไร?” แต่จะต้องถามว่า “พระวินัยอนุญาตให้ภิกษุเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นในลักษณะใด?”

3. เงินกับชีวิตของภิกษุ

ในภิกษุปาติโมกข์มีสิกขาบทเกี่ยวกับการรับทองและเงิน รวมทั้งการแลกเปลี่ยนและการซื้อขาย ในสังคมปัจจุบัน เงินมิได้มีเพียงเหรียญหรือธนบัตร แต่มีรูปแบบใหม่ เช่น บัญชีธนาคาร เช็ค บัตร การโอนเงิน ระบบชำระเงินอิเล็กทรอนิกส์ และเครื่องมือทางการเงินอื่น เมื่อรูปแบบภายนอกเปลี่ยนไป การศึกษาพระวินัยจึงต้องกลับมาพิจารณาองค์ประกอบของสิกขาบท มิใช่ถามเพียงว่า “ได้จับธนบัตรด้วยมือหรือไม่?” เพราะการพิจารณาตามพระวินัยต้องดูให้ครบว่า มีการรับเอง ให้ผู้อื่นรับเพื่อตน หรือยืมคิในเงินและทองที่เก็บไว้เพื่อตนหรือไม่ รวมทั้งต้องพิจารณาสิกขาบทอื่นที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนและการซื้อขายด้วย

ดังนั้น เรื่องเงินจึงไม่ควรถูกตัดสินจากรูปแบบภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาตามพระวินัยของกรณีนั้น

4. “เงินของวัด” ไม่ควรถูกนำมาใช้เป็นคำตอบแทนพระวินัย

ในสังคมปัจจุบัน เรามักได้ยินคำว่า “นี่ไม่ใช่เงินพระ เป็นเงินวัด” คำกล่าวนี้อาจถูกต้องในทางกฎหมายหรือทางบัญชีบางกรณี แต่เพียงการเรียกเงินว่า “เงินวัด” ยังไม่ตอบคำถามทางพระวินัยว่า ภิกษุเกี่ยวข้องกับเงินนั้นอย่างไร หากทรัพย์สินเป็นขององค์กรตามกฎหมายจริง และเจ้าหน้าที่ฆราวาสเป็นผู้บริหารตามอำนาจหน้าที่ขององค์กร ก็เป็นเรื่องหนึ่ง แต่หากในความเป็นจริงภิกษุถือสิทธิในเงิน ตั้งจ่าย ใช้ หรือควบคุมเสมือนทรัพย์สินส่วนตัว เพียงเปลี่ยนชื่อบัญชีหรือชื่อผู้ถือไว้เป็นบุคคลอื่น ก็ต้องพิจารณาทางพระวินัยอีกชั้นหนึ่ง จึงไม่ควรใช้เพียงชื่อว่า “เงินวัด” เป็นเครื่องตัดสินความถูกต้องทางพระวินัย

5. ของสงฆ์กับทรัพย์สินขององค์กรตามกฎหมายไม่ใช่คำเดียวกันเสมอไป

ในภาษาทั่วไป เราอาจเรียกว่า “ของสงฆ์” “เงินวัด” “ที่ดินวัด” แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียด ต้องแยกสถานะทางพระวินัยออกจากสถานะทางกฎหมาย ในบางประเทศ วัดอาจดำเนินการผ่าน

องค์กรศาสนา มูลนิธิ สมาคม หรือองค์กรไม่แสวงหากำไร ที่ดิน อาคาร บัญชีธนาคาร และทรัพย์สินต่าง ๆ จึงอาจเป็นกรรมสิทธิ์ของนิติบุคคลตามกฎหมาย

การที่องค์กรถือกรรมสิทธิ์ ไม่ได้หมายความว่าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นส่วนตัว ขณะเดียวกัน การจดทะเบียนทรัพย์สินในชื่อองค์กร ก็ไม่ได้ตอบคำถามทางพระวินัยของภิกษุทั้งหมดโดยอัตโนมัติ จึงต้องพิจารณาแยกกันว่า ทางพระวินัย ภิกษุเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นอย่างไร และ ทางกฎหมาย ใครเป็นเจ้าของ ใครเป็นผู้ดูแล และใครมีอำนาจดำเนินการ

6. ผู้จัดการปัจจัยไม่ใช่วงทางให้ภิกษุถือเงินโดยอ้อม

ในพระวินัยมีหลักที่เปิดให้ฆราวาสช่วยจัดหาสิ่งที่สมควรแก่ภิกษุได้ โดยมีผู้ทำหน้าที่จัดการปัจจัย โดยอาจมีผู้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการปัจจัยหรือกัปปีการกตามหลักพระวินัย ส่วนคำว่า “ไวยวัจกร” ในการใช้ปัจจัยนั้นอาจมีความหมายและหน้าที่ตามระเบียบของคณะสงฆ์หรือองค์กรเพิ่มเติม จึงไม่ควรถือว่าทั้งสองคำมีความหมายตรงกันทุกกรณี หลักสำคัญคือ เงินที่บุคคลนั้นดูแลมิได้กลายเป็นเงินที่ภิกษุสามารถควบคุมและสั่งใช้ได้เหมือนทรัพย์สินส่วนตัวเพียงเพราะมีผู้อื่นถือไว้แทน ผู้ถวายอาจจัดให้มีผู้ดูแลทรัพย์สินเพื่อจัดหาปัจจัยที่สมควรตามหลักพระวินัย

ภิกษุจึงต้องระมัดระวังทั้งถ้อยคำ การแสดงความประสงค์ และลักษณะของอำนาจที่ตนมีต่อทรัพย์สินนั้น ดังนั้น “มีคนอื่นถือเงินให้” กับ “ภิกษุไม่ถือสิทธิในเงิน แต่ได้รับปัจจัยที่สมควรผ่านระบบที่พระวินัยอนุญาต” มิใช่ความหมายเดียวกัน

7. เจตนาของผู้ถวายต้องได้รับการเคารพ

เมื่อผู้ถวายมอบทรัพย์สินโดยกำหนดวัตถุประสงค์ เช่น เพื่อสร้างสถานที่ เพื่อการศึกษา เพื่ออาหาร เพื่อรักษาพยาบาล หรือเพื่อกิจใดกิจหนึ่ง ผู้ที่มีหน้าที่บริหารทรัพย์สินนั้นควรใช้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของผู้ถวาย ภายใต้อำนาจทางพระวินัยและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หากจำเป็นต้องเปลี่ยนวัตถุประสงค์ อาจต้องพิจารณาเงื่อนไขของการถวาย ข้อบังคับขององค์กร และกฎหมาย จึงควรถือหลักว่า ผู้ดูแลทรัพย์สินไม่มีสิทธิเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของผู้ให้ตามความสะดวกของตนเอง

8. ความโปร่งใสเป็นหลักของการบริหาร มิใช่ลึกลับทึบ

วัดและองค์กรทางศาสนาในโลกปัจจุบันอาจจำเป็นต้องมีระบบ เช่น บัญชีรายรับรายจ่าย เอกสารประกอบ บัญชีธนาคารขององค์กร ผู้มีอำนาจอนุมัติ การรายงานต่อคณะกรรมการ และการตรวจสอบบัญชี สิ่งเหล่านี้เป็นระบบการบริหารสมัยใหม่ มิใช่ลึกลับทึบที่มีชื่ออยู่ในพระวินัย แต่มีประโยชน์ในการรักษาความรับผิดชอบและป้องกันการนำทรัพย์สินของส่วนรวมไปใช้โดยไม่เหมาะสม จึงควรแยกให้ชัดว่า พระวินัยกำหนดข้อปฏิบัติของภิกษุ ส่วนระบบบัญชีและการกำกับองค์กรช่วยจัดการทรัพย์สินตามกฎหมายและความรับผิดชอบของส่วนรวม สองระบบสามารถเกื้อกูลกันได้ แต่ไม่ควรนำระบบหนึ่งไปเรียกว่าเป็นอีกระบบหนึ่ง

9. ทรัพย์สินขององค์กรกับทรัพย์สินส่วนบุคคลต้องแยกจากกัน

ในด้านการบริหารองค์กร หลักสำคัญคือ ไม่ควรนำทรัพย์สินขององค์กรไปปะปนกับทรัพย์สินส่วนบุคคล หากเงินบริจาคถูกนำเข้าบัญชีส่วนตัว ค่าใช้จ่ายส่วนตัวถูกจ่ายจากเงินองค์กรโดยไม่มีหลักฐาน หรือมีการโอนทรัพย์สินไปมาโดยไม่สามารถอธิบายวัตถุประสงค์ได้ ย่อมสร้างปัญหาด้านบัญชี กฎหมาย และความไว้วางใจได้

ดังนั้น ในระบบองค์กรสมัยใหม่ ทรัพย์สินของส่วนรวมควรมีสถานะและหลักฐานแยกออกจากทรัพย์สินส่วนบุคคลอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม นี่เป็นหลักด้านการบริหารและกฎหมาย ซึ่งต้องนำมาพิจารณาควบคู่กับพระวินัย มิใช่นำมาแทนพระวินัย

10. การถวายเงินกับการจัดหาปัจจัยที่สมควร

ในสังคมปัจจุบัน ญาติโยมจำนวนมากสะดวกบริจาคเงินมากกว่าการนำสิ่งของมาถวาย เมื่อเงินเกี่ยวข้องกับภิกษุโดยตรง ต้องพิจารณาสิกขาบทเรื่องเงินอย่างรอบคอบ ในพระวินัยมีหลักเกี่ยวกับการที่ผู้ถวายมอบเงินหรือทรัพย์สินไว้แก่ผู้จัดการ เพื่อจัดหาสิ่งที่สมควรแก่ภิกษุตามเงื่อนไขที่กำหนด โดยภิกษุมิได้รับหรือครอบครองเงินนั้นเอง สาระสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เงินยังอยู่ในการจัดการของผู้ที่เหมาะสม และภิกษุได้รับสิ่งที่สมควร มิใช่รับอำนาจเหนือเงินนั้น

หลักนี้มีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการแจ้ง ความประสงค์ และการขอปัจจัย ซึ่งควรศึกษาตามพระวินัยโดยเฉพาะ ไม่ควรสรุปเพียงว่า “มีไวยาวัจกรแล้ว ทุกอย่างเกี่ยวกับเงินจึงทำได้”

11. การบริหารทรัพย์สินกับการครอบครองส่วนตัวเป็นคนละเรื่อง

วัดสมัยใหม่อาจมีทรัพย์สินจำนวนมาก เช่น ที่ดิน อาคาร โรงเรียน ศูนย์ปฏิบัติธรรม รถยนต์ หรือทรัพย์สินขององค์กรประเภทต่าง ๆ จำนวนหรือมูลค่าของทรัพย์สินเพียงอย่างเดียวไม่สามารถบอกสภาพจิตของผู้เกี่ยวข้องได้ สิ่งที่ต้องพิจารณาคือ ทรัพย์สินนั้นมีสถานะอย่างไร ใครเป็นเจ้าของตามกฎหมาย ใครมีหน้าที่ดูแล ใครได้รับประโยชน์และการดำเนินการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือไม่ ส่วนสำหรับภิกษุ ยังต้องพิจารณาแยกอีกว่า ความสัมพันธ์ของตนกับทรัพย์สินนั้นสอดคล้องกับพระวินัยหรือไม่ จึงไม่ควรนำคำว่า “ผู้บริหาร” และ “เจ้าของ” มาใช้แทนกันโดยอัตโนมัติ

12. ทรัพย์สินไม่ควรกลายเป็นเครื่องมือของประโยชน์ส่วนตัว

เงินและทรัพย์สินสามารถก่อให้เกิดทั้งประโยชน์และปัญหา ผู้ที่มีอำนาจจัดการทรัพย์สินอาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขององค์กร ดังนั้น ระบบที่ดีควรลดโอกาสที่ทรัพย์สินของส่วนรวมจะถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว หรือกลายเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจที่ไม่มีการตรวจสอบ

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ควรเข้าใจว่าเป็นหลักด้านจริยธรรมและการบริหารองค์กร ไม่ควรกล่าวว่า พระวินัยได้บัญญัติระบบตรวจสอบองค์กรสมัยใหม่ไว้โดยตรง

สิ่งที่เราทำได้คือ นำหลักแห่งความไม่ยึดถือ ความสุจริต และความรับผิดชอบมาประกอบกับระบบกฎหมายและการบริหารที่เหมาะสมในปัจจุบัน

13. เมื่อเกิดข้อสงสัย ต้องแยกข้อเท็จจริงออกจากการวินิจฉัย

เมื่อมีข้อกล่าวหาเกี่ยวกับทรัพย์สินของวัด ไม่ควรรีบตัดสินจากข่าวลือหรือความรู้สึก ควรตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อน เช่น ทรัพย์สินมาจากไหน ผู้ให้กำหนดวัตถุประสงค์อย่างไร เงินหรือทรัพย์สินเข้าสู่ระบบใด ใครมีอำนาจตามกฎหมาย นำไปใช้เพื่ออะไร และมีหลักฐานประกอบหรือไม่ จากนั้นจึงแยกพิจารณาเป็นสองส่วน ด้านกฎหมายและการบริหารองค์กร กับ ด้านพระวินัยของภิกษุผู้เกี่ยวข้อง การแยกเช่นนี้ช่วยป้องกันทั้ง การปกป้องสิ่งที่ดีเพราะศรัทธาในบุคคล และ การกล่าวหาบุคคลโดยไม่มีข้อเท็จจริงเพียงพอ

14. พระวินัย กฎหมาย และบัญชีเป็นคนละระบบ

ในการบริหารวัดสมัยใหม่ อาจมีอย่างน้อยสามระบบเกี่ยวข้องพร้อมกัน พระวินัย กำหนดหลักและข้อปฏิบัติของบรรพชิตและกิจของสงฆ์

กฎหมายบ้านเมือง - กำหนดกรรมสิทธิ์ หน้าที่ขององค์กร ผู้มีอำนาจ และความรับผิดชอบตามกฎหมาย

ระบบบัญชีและการบริหาร - ใช้บันทึกและตรวจสอบการรับ การจ่าย และการใช้ทรัพย์สิน ระบบหนึ่งไม่สามารถใช้แทนอีกระบบหนึ่งทั้งหมด บัญชีถูกต้อง ไม่ได้หมายความว่าความสัมพันธ์ของภิกษุกับเงินถูกต้องตามพระวินัยโดยอัตโนมัติ การกล่าวอ้างพระวินัยไม่ได้ทำให้องค์กรพ้นจากหน้าที่ตามกฎหมาย และการปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่ได้ตอบคำถามทางพระวินัยทั้งหมด การแยกทั้งสามระบบให้ชัดเจนช่วยลดความสับสนอย่างมาก

15. จากทรัพย์สินภายนอกกลับมาสู่การฝึกภายใน

แม้รายละเอียดเรื่องเงินจะเกี่ยวข้องกับข้อบัญญัติทางพระวินัย แต่สำหรับการฝึกตนยังมีคำถามที่ลึกลงไปอีกว่า เมื่อมีทรัพย์สิน ใจเป็นอย่างไร เมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการ ใจเป็นอย่างไร เมื่อผู้อื่นเป็นผู้จัดการ ใจเป็นอย่างไร และเมื่อสูญเสียสิ่งที่เคยมี ใจเป็นอย่างไร หากเกิด ความหวง ความอยากครอบครอง ความกลัวสูญเสีย ความต้องการควบคุม หรือความรู้สึกว่า “นี่เป็นของเรา” ทรัพย์สินภายนอกก็กลายเป็นสิ่งที่ช่วยให้เห็นความยึดถือภายใน การรักษาพระวินัยจึงมิใช่เพียงการหาวิธีจัดการทรัพย์สินให้ถูกต้อง แต่ยังเป็นโอกาสให้ผู้ปฏิบัติเห็นความสัมพันธ์ของใจกับทรัพย์สินด้วย

16. ทรัพย์ควรรับใช้กิจที่ได้รับมอบหมาย

ประชาชนอาจบริจาคทรัพย์ให้วัดหรือองค์กรด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เพื่อรักษาสถานที่เพื่อการศึกษา เพื่อกิจของพระศาสนา เพื่อการปฏิบัติธรรม หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

ดังนั้น คุณค่าของการมีทรัพย์มิได้อยู่เพียงที่จำนวนทรัพย์สิน แต่ควรพิจารณาว่า ทรัพย์นั้นได้รับการดูแลและใช้ไปตามวัตถุประสงค์ที่ขอบธรรมหรือไม่ ในระดับองค์กร ผู้ดูแลมีหน้าที่รักษาทรัพย์ของส่วนรวม ในระดับพระวินัย ภิกษุต้องรักษาขอบเขตของตนในการเกี่ยวข้องกับเงินและทรัพย์ และในระดับการฝึกใจ ผู้ปฏิบัติต้องระวังมิให้ทรัพย์ภายนอกกลายเป็นเหตุแห่งความยึดถือภายใน

สรุปหมวด 17

เรื่องเงินและทรัพย์สินเป็นจุดที่ พระวินัย ชีวิตจริงของวัด และระบบกฎหมายสมัยใหม่ มาพบกัน จึงต้องแยกให้ชัดเจนว่า เงินหรือทรัพย์ที่ภิกษุเกี่ยวข้องตามพระวินัย ทรัพย์ที่ถวายแก่สงฆ์หรือเพื่อปัจจัยที่สมควร ทรัพย์ของวัดหรือองค์กรตามกฎหมาย ผู้มีหน้าที่จัดการ และกรรมสิทธิ์ของทรัพย์ การใช้คำว่า “เงินวัด” หรือการให้บุคคลอื่นถือเงินแทน ไม่ได้ตอบคำถามทางพระวินัยทั้งหมด สิ่งสำคัญคือ ต้องพิจารณาว่า ภิกษุมีความสัมพันธ์กับทรัพย์นั้นอย่างไร พร้อมกับพิจารณาระบบกฎหมายและการบริหารแยกจากกันอย่างชัดเจน ทรัพย์ของส่วนรวมต้องได้รับการดูแลเพื่อวัตถุประสงค์ของส่วนรวม

ส่วนผู้บวชต้องเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตท่ามกลางทรัพย์ โดยไม่เปลี่ยนทรัพย์นั้นให้กลายเป็นสิ่งที่ตนถือครองด้วยความยึดมั่น จากเรื่องเงินและทรัพย์สิน หมวดต่อไปจะพิจารณา ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับญาติโยม - การให้ การรับ ศรัทธา และขอบเขตที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์นั้นให้อยู่บนหลักพระธรรมวินัย

พระวินัยปิฎก

หมวด 18 : พระสงฆ์กับญาติโยม - ศรัทธา การให้ การรับ และขอบเขตของความสัมพันธ์

1. พระสงฆ์มิได้ดำรงอยู่โดยแยกจากสังคม

แม้ชีวิตบรรพชิตจะเป็นชีวิตแห่งการออกจากเรือน แต่พระภิกษุมิได้ดำรงชีวิตโดยตัดขาดจากประชาชน พระสงฆ์อาศัยปัจจัยที่ประชาชนถวาย ขณะที่ประชาชนได้รับ โอกาสศึกษา ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม และสนับสนุนการดำรงอยู่ของพระศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายจึงมีความสำคัญอย่างมาก แต่ความสัมพันธ์นี้ควรดำเนินอยู่ภายใต้ พระธรรมวินัย ความเหมาะสม และความรู้จักขอบเขต เพราะหากขาดขอบเขต ศรัทธาอาจกลายเป็นความยึดติด การถวายอาจกลายเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และความเคารพอาจกลายเป็นความผูกพันต่อบุคคลมากกว่าต่อธรรม

2. การให้เริ่มต้นจากการสละ

ทาน เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ผู้ให้ฝึกการสละสิ่งที่ตนมือออกไป ด้วยเจตนาที่ดี คุณค่าของการให้จึงมิได้อยู่เพียงที่จำนวนเงินหรือราคาของสิ่งของ แต่สัมพันธ์กับ เจตนาและการลดความตระหนี่ของผู้ให้ด้วย เมื่อถวายสิ่งของหรือปัจจัยเพื่อพระศาสนา จึงไม่ควรมอง การถวายว่าเป็นการซื้อสิ่งตอบแทน การถวายจึงไม่ควรถูกเข้าใจว่าเป็นการแลกเปลี่ยนทรัพย์กับบุญ หรือผลตอบแทนในลักษณะของการซื้อขาย ไม่ใช่การซื้อความใกล้ชิดกับพระ และไม่ใช่อะไรที่ซื้อสิทธิ ให้ได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษ การให้ที่เป็นทานควรช่วยให้ความยึดถือของผู้ให้ลดลง มิใช่เพิ่มความ รู้สึกว่า “เราให้แล้ว เราจึงควรได้สิ่งหนึ่งกลับมา”

3. ผู้รับก็ต้องฝึกตน

การให้เป็นการฝึกของผู้ถวาย แต่ การรับก็เป็นการฝึกของผู้รับ เมื่อได้รับปัจจัย พระภิกษุต้องรู้จัก ประมาณ ใช้สิ่งที่ได้รับตามความเหมาะสม และสำรวมไม่ให้ศรัทธาของประชาชนกลายเป็นช่องทาง สำหรับแสวงหาสิ่งที่ตนต้องการ คำพูดของผู้ที่ได้รับความสะดวกอาจมีอิทธิพลต่อผู้ศรัทธามาก ดังนั้น การพูดหรือแสดงท่าทีในลักษณะที่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกถูกกดดันให้ถวาย จึงต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง และในแต่ละกรณีต้องพิจารณาตามลักษณะที่เกี่ยวข้อด้วย หลักสำคัญคือ ศรัทธาไม่ควรถูกนำมาใช้ เพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว

4. การสนับสนุนพระศาสนากับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

ในโลกปัจจุบัน กิจกรรมของวัดอาจมีค่าใช้จ่ายจริง เช่น สถานที่ อาหาร เอกสาร ระบบสื่อ การเดินทาง หรือการดูแลกิจขององค์กร เรื่องเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารกิจในสังคม สมัยใหม่ แต่ควรแยกให้ชัดเจนว่า การสนับสนุนกิจของพระศาสนา กับ การใช้กิจทางศาสนาเป็น เครื่องแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ หากเกิดความคิดว่า ถวายมากจึงมีคุณค่ามากกว่า บริจาคมากจึงได้รับ สิทธิทางศาสนามากกว่า หรือผู้มีทรัพย์ควรได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษในเรื่องที่ไม่ควรขึ้นอยู่กับทรัพย์ ความหมายของการให้ย่อมค่อย ๆ เปลี่ยนไป หลักนี้เป็นข้อพิจารณาทางจริยธรรมและการบริหาร มิใช่ การสร้างสิกขาบทใหม่ขึ้นเอง

5. จำนวนที่ถวายไม่ใช่มาตรวัดคุณค่าของบุคคล

ผู้ที่ช่วยเหลือวัดอาจช่วยในรูปแบบต่างกัน บางคนถวายทรัพย์จำนวนมาก บางคนถวายอาหาร บางคนช่วยแรงงาน บางคนช่วยดูแลสถานที่ และบางคนอาจไม่มีทรัพย์ที่จะถวาย แต่ตั้งใจศึกษาและ ปฏิบัติธรรม คุณค่าทางธรรมจึงไม่ควรถูกวัดด้วยจำนวนเงินเพียงอย่างเดียวในด้านการบริหาร ผู้สนับสนุนอาจมีบทบาทตามกฎหมายหรือข้อบังคับขององค์กรได้

แต่ต้องแยกบทบาททางองค์การออกจากความเข้าใจว่า ผู้บริจาคมาย่อมมีฐานะทางธรรมสูงกว่าผู้อื่น ท่านควรเป็นเครื่องลดความยึดถือ ไม่ใช่เครื่องสร้างฐานะใหม่ทางศาสนา

6. ศรัทธาในบุคคลควรนำไปสู่ธรรม

ญาติโยมอาจมีความศรัทธาในพระอาจารย์หรือพระภิกษุรูปหนึ่งเป็นพิเศษ ความศรัทธาเช่นนี้สามารถเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี หากนำไปสู่การศึกษาและการปฏิบัติ แต่ต้องระวังไม่ให้ศรัทธาพัฒนาไปเป็นความยึดติดในตัวบุคคล จนทำให้ผู้ศรัทธาไม่สามารถพิจารณาคำสอนด้วยเหตุผลหรือหลักธรรมได้ ครูทางธรรมจึงควรช่วยให้ผู้เรียนพัฒนา ศรัทธา → การศึกษา → การพิจารณา → การปฏิบัติ → ปัญญา มิใช่ทำให้ผู้เรียนต้องพึ่งพาบุคคลตลอดไป พระผู้สอนเป็นผู้ชี้ทาง พระธรรมต่างหากเป็นหลักแห่งการเดินทาง

7. ความเคารพกับการใช้ปัญญา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความเคารพต่อพระรัตนตรัย ครูอาจารย์ และผู้มีคุณ แต่ความเคารพมิได้หมายความว่า ผู้ศรัทธาต้องหยุดพิจารณา หากมีข้อสงสัยเกี่ยวกับธรรมวินัย การบริหาร หรือเรื่องที่มีผลต่อส่วนรวม การสอบถามด้วยความสุภาพและสุจริตสามารถเป็นส่วนหนึ่งของการหาความเข้าใจที่ถูกต้องได้

ในขณะเดียวกัน ผู้ถามก็ต้องไม่ใช่คำว่า “ตั้งคำถาม” เป็นข้ออ้างสำหรับการกล่าวหาโดยไม่มีหลักฐาน ผู้ได้รับความเคารพเองก็ต้องระมัดระวังไม่ใช่สถานภาพของตนเพื่อปิดกั้นการพิจารณาที่ขอบธรรม ศรัทธาที่อยู่ร่วมกับปัญญาย่อมมั่นคงกว่าศรัทธาที่ตั้งอยู่บนบุคคลเพียงอย่างเดียว

8. ความสัมพันธ์ต้องอยู่ภายใต้ความสำรวม

พระภิกษุติดต่อกับประชาชนในหลายบริบท การรับบิณฑบาต การสนทนาธรรม การสอน การให้คำปรึกษา การทำกิจของวัด และการติดต่อผ่านเทคโนโลยี ความสัมพันธ์เหล่านี้ต้องดำเนินภายใต้ความสำรวมและสิกขาบทที่เกี่ยวข้อง

ในโลกปัจจุบัน การติดต่อไม่ได้มีเฉพาะการพบหน้ากัน แต่ยังมี โทรศัพท์ ข้อความส่วนตัว อีเมล สื่อสังคมออนไลน์ และการสนทนาผ่านระบบวิดีโอ เทคโนโลยีเปลี่ยนช่องทางการติดต่อ แต่ไม่ได้ทำให้หลักแห่งความสำรวมหายไป

จึงควรพิจารณาว่า เนื้อหาของการติดต่อเหมาะสมหรือไม่ ความสัมพันธ์กำลังพัฒนาไปในทิศทางใด และมีสิกขาบทใดเกี่ยวข้องหรือไม่ รายละเอียดเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศและพรหมจรรย์จะพิจารณาแยกโดยเฉพาะในหมวดต่อไป

9. การให้คำปรึกษากับขอบเขตของผู้ให้คำปรึกษา

ญาติโยมอาจมาปรึกษาพระในเรื่องความทุกข์ ครอบครัวย การดำเนินชีวิต หรือการปฏิบัติธรรม การรับฟังและให้คำแนะนำทางธรรมสามารถเป็นประโยชน์ได้มาก แต่ผู้ให้คำปรึกษาต้องรู้ขอบเขตของตน หากเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความรู้เฉพาะด้าน เช่น การแพทย์ สุขภาพจิต กฎหมาย หรือการเงิน ควรรู้ขอบเขตของคำแนะนำทางธรรม และเมื่อจำเป็นควรแนะนำให้ผู้เกี่ยวข้องปรึกษาผู้มีความรู้หรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นโดยตรง การรู้ว่าตนควรช่วยได้เพียงใด ก็เป็นส่วนหนึ่งของความไม่ประมาท

10. ความเป็นส่วนตัวกับความลับ

ผู้ที่มาขอคำปรึกษาอาจเปิดเผยเรื่องส่วนตัว การเคารพความเป็นส่วนตัวของผู้อื่นจึงมีความสำคัญ แต่ต้องแยกระหว่าง การรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้มาขอคำปรึกษา กับ การสร้างความสัมพันธ์ที่ต้องอาศัยการปกปิด หากความสัมพันธ์หนึ่งไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความลับ ความผูกพัน หรือการปิดบังจากผู้ที่เราควรรับรู้ ก็เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติกลับมาตรวจสอบความเหมาะสมของความสัมพันธ์นั้น

ทั้งนี้ รายละเอียดทางพระวินัยต้องพิจารณาตามสิกขาบทที่เกี่ยวข้อง ไม่ควรใช้คำว่า “โปรงใส” เป็นเกณฑ์ทางวินัยแทนตัวสิกขาบท

11. พระภิกษุกับครอบครัวเดิม

เมื่อบุคคลออกบวช ความกตัญญูต่อบิดามารดาไม่ได้หมดไป แต่ชีวิตบรรพชิตทำให้ความสัมพันธ์กับครอบครัวมีรูปแบบแตกต่างจากเมื่อเป็นฆราวาส ผู้บวชจึงต้องระวังไม่ให้ความผูกพันส่วนตัวกับครอบครัวเข้ามาปะปนกับทรัพย์หรือกิจของส่วนรวม โดยเฉพาะต้องแยกให้ชัดเจนระหว่าง ความกตัญญูและการเกื้อกูลที่สมควร กับ การนำทรัพย์หรืออำนาจของส่วนรวมไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวของญาติ ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์ ต้องพิจารณาทั้งพระวินัย สถานะของทรัพย์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามที่กล่าวมาแล้วในหมวดก่อน

12. การเผยแพร่ธรรมในยุคสื่อสังคม

สื่อสมัยใหม่ทำให้พระธรรมสามารถเข้าถึงผู้คนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว นี่เป็นโอกาสสำคัญสำหรับการศึกษาและการเผยแผ่

ในขณะเดียวกัน ระบบสื่อยังมีตัวชี้วัด เช่น จำนวนผู้ติดตาม ยอดชม ความนิยม และชื่อเสียงของผู้เผยแพร่ สิ่งเหล่านี้มิใช่ประเด็นทางพระวินัยโดยตัวมันเองทุกกรณี แต่สามารถเป็นพื้นที่ให้ผู้เผยแพร่ตรวจสอบจิตของตนได้ว่า กำลังใช้สื่อเพื่อให้ผู้คนเข้าถึงธรรม หรือ กำลังใช้ธรรมเพื่อแสวงหาชื่อเสียงให้ตน การพิจารณาเช่นนี้เป็นเรื่องของการฝึกใจ ซึ่งต้องแยกจากการวินิจฉัยอาบัติตามสิกขาบท

13. ศรัทธาสามารถทำให้บุคคลมีอิทธิพล

ผู้ที่ได้รับความศรัทธาจากคนจำนวนมากย่อมมีอิทธิพลต่อผู้ติดตามในระดับหนึ่ง คำพูดของผู้ที่ได้รับความเคารพอาจส่งผลต่อ การบริจาค การตัดสินใจ การสนับสนุนกิจกรรม หรือความเห็นของคนจำนวนมาก

ดังนั้น ผู้ได้รับความไว้วางใจอย่างมาก ยิ่งควรใช้ความระมัดระวังมาก ประเด็นนี้ควรเข้าใจว่าเป็นข้อพิจารณาทางจริยธรรมและการฝึกตน ไม่ควรกล่าวโดยกว้างว่า พระวินัยได้บัญญัติ “ระบบควบคุมอำนาจทางสังคม” ในความหมายแบบสมัยใหม่ไว้โดยตรง แต่หลักแห่งความสำรวม ความไม่ยึดถือ และความรับผิดชอบสามารถนำมาช่วยพิจารณาการใช้อิทธิพลในสังคมปัจจุบันได้

14. ญาติโยมเองก็มีส่วนรักษาความสัมพันธ์ให้ถูกต้อง

ความสัมพันธ์ที่ดีมิใช่หน้าที่ของพระฝ่ายเดียว ญาติโยมเองก็ควรศึกษาพระธรรมวินัยตามสมควร เพื่อให้ศรัทธาประกอบด้วยความเข้าใจ และไม่ควรสนับสนุนสิ่งที่ขัดต่อพระธรรมวินัยเพียงเพราะความรักหรือความเคารพในบุคคล ไม่ควรใช้การบริจาคเพื่อเรียกร้องสิ่งที่ไม่สมควร และไม่ควรรอคอยให้พระภิกษุปฏิบัติตามความต้องการของผู้ถวาย หากสิ่งนั้นขัดกับพระธรรมวินัยหรือสมณสาธูป เมื่อผู้ให้และผู้รับต่างรู้ขอบเขตของตน ความสัมพันธ์ก็มีโอกาสตั้งอยู่บนธรรมมากขึ้น

15. จากการฟังบุคคลสู่การฟังธรรม

ในช่วงเริ่มต้น ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาย่อมต้องอาศัยครูหรือผู้แนะนำ ครูช่วยอธิบาย แนะนำการปฏิบัติ แก่ความเข้าใจผิด และเป็นแบบอย่างในบางด้าน แต่จุดหมายมิใช่ให้ผู้เรียนยึดติดในครู เมื่อการศึกษาพัฒนา ศรัทธาที่เริ่มจากบุคคลควรค่อย ๆ นำไปสู่ความเข้าใจในพระธรรมและการปฏิบัติด้วยตนเอง จาก “เชื่อเพราะบุคคลนี้กล่าว” ค่อย ๆ พัฒนาไปเป็น “เข้าใจเพราะได้ศึกษา พิจารณา และปฏิบัติ” นี่คือการเปลี่ยนศรัทธาให้เกื้อกูลต่อปัญญา

16. ความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อธรรม

ท้ายที่สุด สามารถกลับมาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระกับญาติโยมอย่างง่าย ๆ ว่า ความสัมพันธ์นั้นกำลังทำให้ ความโลภลดลงหรือเพิ่มขึ้น ความยึดติดลดลงหรือเพิ่มขึ้น ความเข้าใจธรรมเพิ่มขึ้นหรือการยึดบุคคลเพิ่มขึ้น ความรับผิดชอบเพิ่มขึ้นหรือการเรียกร้องผลประโยชน์เพิ่มขึ้น หากผู้ให้ยังให้ยังลดความตระหนี่ ผู้รับยังรับยิ่งรู้จักประมาณ ผู้เรียนยิ่งเรียนยิ่งเข้าใจธรรม และผู้สอนยิ่งสอนยิ่งลดความยึดมั่นในตน ความสัมพันธ์นั้นย่อมมีแนวโน้มเกื้อกูลต่อการปฏิบัติ

สรุปหมวด 18

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับญาติโยมเป็นส่วนสำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา ประชาชนสนับสนุนปัจจัย พระสงฆ์ศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรม แต่ทั้งสองฝ่ายต้องดำเนินความสัมพันธ์โดยมีขอบเขต การถวายไม่ควรกลายเป็นการซื้อผลตอบแทน จำนวนเงินไม่ควรเป็นมาตรวัดคุณค่าทางธรรม ความเคารพควรอยู่ร่วมกับปัญญา ผู้สอนควรนำผู้เรียนไปสู่ธรรมมากกว่าสร้างความยึดติดในตัวบุคคล และการเผยแผ่ในโลกสมัยใหม่ควรเป็นโอกาสสำหรับการตรวจสอบเจตนาของผู้เผยแผ่ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระกับญาติโยม มิใช่ความสัมพันธ์ที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายยึดติดกันมากขึ้น แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ช่วยให้ผู้ให้รู้จักสละ ผู้รับรู้จักประมาณ และทั้งสองฝ่ายเข้าใจพระธรรมมากขึ้น

พระวินัยปิฎก

หมวด 19 : พรหมจรรย์ ความสำรวม และขอบเขตของความสัมพันธ์

1. เหตุใดชีวิตบรรพชิตจึงต้องมีขอบเขตเรื่องเพศ

ชีวิตของฆราวาสกับชีวิตของบรรพชิตมีรูปแบบและข้อปฏิบัติบางประการแตกต่างกัน ฆราวาสสามารถมีครอบครัวและคู่ครอง โดยดำเนินชีวิตภายใต้หลักศีลธรรมและความรับผิดชอบ แต่เมื่อบุคคลเข้าสู่ชีวิตบรรพชิต ย่อมรับวิถีแห่ง พรหมจรรย์ ซึ่งมีการเว้นจากกิจกรรมทางเพศเป็นหลักพื้นฐานประการหนึ่ง

นี่มิได้หมายความว่า พระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตครอบครัวหรือเรื่องเพศเป็นสิ่งชั่วร้าย แต่เป็นการเลือกวิถีชีวิตที่ลดเงื่อนไขของความผูกพันบางประเภท เพื่อให้ชีวิตเอื้อต่อการศึกษา การปฏิบัติ และการฝึกจิตอย่างเต็มที่

ดังนั้น พรหมจรรย์จึงมิใช่ข้อปฏิบัติส่วนเล็ก ๆ ของชีวิตบรรพชิต แต่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของวิถีชีวิตที่ผู้บวชได้เลือกแล้ว

2. พรหมจรรย์มิใช่เพียงการไม่มีคู่ครอง

หากเข้าใจพรหมจรรย์เพียงว่า “พระไม่มีคู่ครอง” ก็ยังไม่ครบถ้วน แม้ไม่มีคู่ครอง จิตก็ยังสามารถเกิดความกำหนัด ความอยาก ความผูกพัน หรือความต้องการครอบครองได้ การฝึกจึงมีทั้งสองด้าน ภายนอก – รักษาสิกขาบทและขอบเขตแห่งความประพฤติ และ ภายใน - รู้เท่าทันความกำหนัด ความอยาก และความยึดติดที่เกิดขึ้นในจิต พระวินัยวางขอบเขตด้านความประพฤติ ส่วนการฝึกสติและปัญญาช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นเหตุที่เกิดขึ้นภายใน สองด้านนี้จึงเกี่ยวเนื่องกัน

3. ปาราชิกข้อแรกกับหลักพรหมจรรย์

ในสิกขาปาติโมกข์ สิกขาบทปาราชิกข้อแรกเกี่ยวข้องกับการเสพเมถุน เมื่อภิกษุเสพเมถุน โดยครอบครองประกอบตามที่พระวินัยกำหนด ย่อมต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ และไม่อาจอยู่ร่วมในสังฆะในฐานะภิกษุต่อไปได้ การที่เรื่องนี้อยู่ในหมวดอาบัติขั้นร้ายแรงที่สุด แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพรหมจรรย์ต่อชีวิตบรรพชิต

อย่างไรก็ตาม การวินิจฉัยว่ากรณีใดเป็นปาราชิกต้องพิจารณาองค์ประกอบของสิกขาบทอย่างละเอียด จึงไม่ควรใช้คำว่า “ปาราชิก” จากข่าวลือ ความสงสัย หรือพฤติกรรมที่ดูไม่เหมาะสมโดยยังไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงและองค์ประกอบทางพระวินัย

4. พระวินัยมีสิกขาบทเกี่ยวกับความสัมพันธ์หลายระดับ

พระวินัยมิได้มีเพียงปาราชิกข้อที่เกี่ยวกับการเสพเมถุน ยังมีสิกขาบทอื่นที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมทางเพศและความสัมพันธ์ เช่น การสัมผัสทางกายด้วยจิตกำหนด การกล่าววาจาในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับกาม และการอยู่กับสตรีในสถานการณ์ที่พระวินัยกำหนด แต่ละกรณีมีองค์ประกอบและระดับอาบัติแตกต่างกัน

จึงไม่ควรนำพฤติกรรมทุกชนิดมารวมกันแล้ววินิจฉัยด้วยหลักเดียวสิ่งที่ควรเรียนรู้ในระดับทั่วไปคือ พระวินัยวางขอบเขตไว้หลายระดับ เพื่อให้ผู้บวชมีความสำรวมก่อนที่จะพัฒนาไปถึงการล่วงละเมิดที่ร้ายแรงกว่า ส่วนการวินิจฉัยว่าเหตุการณ์ใดเป็นอาบัติประเภทใด ต้องกลับไปพิจารณาสิกขาบทนั้น โดยเฉพาะ

5. ความสำรวมมิใช่ความรังเกียจ

การรักษาขอบเขตตามชีวิตพรหมจรรย์ไม่ควรถูกตีความว่า พระพุทธศาสนาสอนให้รังเกียจผู้หญิงหรือผู้ชาย การสำรวมมีจุดหมายเพื่อฝึกผู้บวช มิใช่เพื่อลดคุณค่าของบุคคลอื่น

ดังนั้น ผู้ปฏิบัติสามารถรักษาขอบเขตพร้อมกับมี ความสุภาพ ความเคารพ ความเมตตา และการเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น พรหมจรรย์จึงมิใช่การสร้างกำแพงกีดขวางต่ออีกเพศหนึ่ง แต่เป็นการฝึกความสัมพันธ์โดยไม่ปล่อยให้กามราคะเข้าครอบงำ

6. การสัมผัสทางกายต้องพิจารณาตามสิกขาบท

พระวินัยมีสิกขาบทเกี่ยวกับการสัมผัสทางกาย โดยเฉพาะกรณีที่ประกอบด้วยจิตกำหนด ดังนั้น จึงไม่ควรกล่าวอย่างกว้างว่า “การสัมผัสสตรีทุกครั้งเป็นอาบัติประเภทเดียวกัน” การวินิจฉัยต้องพิจารณา บุคคลที่เกี่ยวข้อง ลักษณะของการสัมผัส สภาพจิตหรือเจตนาตามที่สิกขาบทกำหนด และองค์ประกอบอื่นของกรณีนั้น ในด้านการฝึก ผู้บวชย่อมสามารถใช้ความระมัดระวังเพื่อลด

สถานการณ์ที่ไม่จำเป็นและช่วยรักษาความสามารวม แต่ต้องแยก **แนวปฏิบัติเพื่อความสามารวม** ออกจาก **การวินิจฉัยอาบัติ** ให้ชัดเจน

7. การอยู่ในที่ลับมีความหมายเฉพาะทางพระวินัย

พระวินัยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการนั่งหรืออยู่กับสตรีในสถานที่ที่มีลักษณะเป็นที่ลับหรือที่กำบัง ตามองค์ประกอบที่กำหนด เรื่องนี้ปรากฏทั้งในข้อที่เกี่ยวกับ **อนิยต** และสิกขาบทอื่นที่เกี่ยวข้อง คำว่า **“ที่ลับ”** ในทางพระวินัยจึงมิใช่เพียงความรู้สึกว่า **“ไม่มีใครรู้”** แต่มีรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ การมองเห็น การได้ยิน บุคคลที่อยู่ร่วม และลักษณะของสถานการณ์

ดังนั้น การวินิจฉัยเรื่องที่ลับต้องศึกษาความหมายตามสิกขาบทโดยตรง ในด้านการฝึก หลักเหล่านี้ยังแสดงให้เห็นประโยชน์ของการไม่เข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่เพิ่มโอกาสของความกำหนัด ความเข้าใจผิด หรือข้อสงสัยโดยไม่จำเป็น

8. โลกออนไลน์เป็นสถานการณ์ใหม่ที่ต้องใช้ความสามารวม

ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์สามารถเกิดขึ้นผ่าน ข้อความส่วนตัว การสนทนาออนไลน์ โทรศัพท์

วิดีโอคอล และสื่อสังคมต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ไม่ควรถูกเรียกโดยตรงว่า **“ที่ลับตามพระวินัย”** เพราะ ข้อบัญญัติเรื่องที่ลับมีองค์ประกอบเฉพาะของตน

แต่การสื่อสารออนไลน์สามารถเป็นพื้นที่สำหรับการฝึกความสามารวมได้เช่นเดียวกัน ผู้ปฏิบัติสามารถกลับมาถามตนเองว่า กำลังสนทนาเรื่องอะไร? เหตุใดจึงต้องติดต่อกันบ่อย? กำลังเกิด ความผูกพันหรือความกำหนัดหรือไม่? และการติดต่อเช่นนี้เหมาะสมกับชีวิตบรรพชิตหรือไม่? นี่คือการนำหลักความสามารวมมาพิจารณาสถานการณ์ใหม่ โดยไม่กล่าวว่าสิกขาบทดั้งเดิมได้บัญญัติ เรื่องเทคโนโลยีเหล่านี้ไว้โดยตรง

9. ความผูกพันทางอารมณ์

ความผูกพันไม่จำเป็นต้องเริ่มจากการสัมผัสทางกาย บางครั้งอาจเริ่มจากความรู้สึกว่า **“บุคคลนี้เข้าใจเราเป็นพิเศษ** เมื่อมีการพูดคุยบ่อย แบ่งปันเรื่องส่วนตัว และเริ่มต้องการความสนใจจาก บุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ความสัมพันธ์อาจค่อย ๆ เปลี่ยนไป เรื่องนี้ไม่ควรถูกนำไปตัดสินว่าเป็นอาบัติ โดยอัตโนมัติ เพราะอาบัติต้องพิจารณาตามสิกขาบท แต่ในด้านการฝึกใจ เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติกลับมา ตรวจสอบว่า ความเมตตา กำลังเปลี่ยนเป็นความยึดติดหรือไม่ การเห็นความเปลี่ยนแปลงของจิตตั้งแต่ ระยะต้นย่อมช่วยให้รักษาพรหมจรรย์ได้ด้วยความเข้าใจมากกว่าการรอนเกิดปัญหา

10. เมตตากับความยัติดิต

พระพุทธศาสนาส่งเสริม เมตตา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข แต่เมตตาไม่จำเป็นต้องมีการครอบครองเป็นเงื่อนไข เมื่อใจเริ่มต้องการว่า อีกฝ่ายต้องสนใจเรา ต้องอยู่ใกล้เรา ต้องให้ความสำคัญแก่เรา หรือต้องตอบสนองตามที่เรต้องการ ผู้ปฏิบัติสามารถใช้สิ่งนี้เป็นโอกาสตรวจสอบว่า มีความยัติดิตเข้ามาปะปนกับความปรารถนาดีหรือไม่ การฝึกพรหมจรรย์จึงมิใช่การไม่มีเมตตาต่อผู้อื่น แต่เป็นการฝึกให้มีความปรารถนาดีโดยไม่ทำให้ความปรารถนาดีนั้นกลายเป็นความครอบครอง

11. การให้คำปรึกษากับการรักษาขอบเขต

ผู้ที่มาขอคำปรึกษาจากพระอาจกำลังมีความทุกข์ สูญเสียบุคคลสำคัญ มีปัญหาครอบครัว หรืออยู่ในภาวะที่ต้องการผู้รับฟัง ความไว้วางใจจึงสามารถเกิดขึ้นได้มาก ผู้ให้คำปรึกษาควรรักษาความสัมพันธ์ให้อยู่ในขอบเขตของการเกื้อกูลทางธรรม ไม่ใช่ความไว้วางใจของผู้มาปรึกษาเพื่อสร้างประโยชน์หรือความสัมพันธ์ส่วนตัว

หากเรื่องที่น่ามาปรึกษาเกินขอบเขตความรู้ เช่น ด้านการแพทย์ สุขภาพจิต กฎหมาย หรือเรื่องอื่นที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ การส่งต่อไปยังผู้เหมาะสมย่อมเป็นทางเลือกที่รับผิดชอบ หลักส่วนนี้เป็นข้อพิจารณาด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมปัจจุบัน มิใช่ลิกขาบทใหม่

12. ข้อกล่าวหาต้องได้รับการตรวจสอบอย่างเป็นธรรม

เรื่องเพศสามารถส่งผลต่อชื่อเสียงของบุคคลอย่างรุนแรง จึงไม่ควรนำข่าวลือ ภาพถ่าย หรือข้อความบางส่วนมาตัดสินอาบัติร้ายแรงโดยปราศจากบริบทและการตรวจสอบ

ในทางกลับกัน ชื่อเสียง พรรษา ตำแหน่ง หรือจำนวนผู้ศรัทธาก็ไม่ควรถูกใช้เป็นเหตุให้ปฏิเสธข้อกล่าวหาโดยไม่พิจารณา ควรแยกขั้นตอนให้ชัดว่า ข้อกล่าวหาคืออะไร ข้อเท็จจริงคืออะไร หลักฐานเพียงพอ ลิกขาบทใดอาจเกี่ยวข้อง และองค์ประกอบของลิกขาบทครบหรือไม่

หากกรณีนั้นอาจเกี่ยวข้องกับการกระทำที่กฎหมายบ้านเมืองกำหนดเป็นความผิด ก็ต้องพิจารณาหน้าที่และกระบวนการตามกฎหมายนั้นแตกต่างจากการวินิจฉัยอาบัติตามพระวินัย

13. การรักษาพระศาสนาไม่ใช่การปกปิดข้อเท็จจริง

เมื่อเกิดข้อกล่าวหาร้ายแรง ผู้ที่เกี่ยวข้องอาจกังวลว่า “หากเรื่องนี้เผยแพร่ออกไป คนจะเสื่อมศรัทธา” แต่ความห่วงใยต่อพระศาสนาไม่ควรกลายเป็นเหตุให้ละเลยความจริงหรือความเป็นธรรม หากมีความผิดจริง ควรดำเนินการตามหลักที่เกี่ยวข้อง หากผู้ถูกกล่าวหาไม่ได้กระทำผิด ก็ควรได้รับความเป็นธรรมเช่นเดียวกัน จึงไม่ควรตั้งจุดหมายไว้เพียงว่า จะปกป้องชื่อเสียงของใคร แต่ควรให้ความสำคัญกับ ข้อเท็จจริง ความเป็นธรรม พระวินัย และหน้าที่ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ส่วนนี้เป็น

หลักการด้านความรับผิดชอบร่วมสมัยที่นำมาประกอบการดำเนินชีวิตของชุมชนสงฆ์ มิใช่ข้อความลึกลับโดยตรง

14. การสำรวจอินทรีย์ - การฝึกจากภายใน

ขอบเขตภายนอกมีความสำคัญ แต่การรักษาพรหมจรรย์ยังต้องอาศัยการฝึกภายใน เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกรู้กลิ่น ลิ้นรู้รส กายสัมผัส และใจรับรู้อารมณ์ ผู้ปฏิบัติสามารถสังเกตว่าจิตกำลังเกิดความพอใจ ความกำหนด หรือความยึดติดอย่างไร สิ่งสำคัญมิใช่การกล่าวโทษสิ่งที่ถูกรับรู้ แต่คือการรู้เท่าทันสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในจิต เมื่อเห็นความอยากตั้งแต่นั้น ก็มีโอกาสนิไม่ปล่อยให้ความอยากนั้นพัฒนาไปสู่การกระทำที่ขัดกับการฝึก

15. รู้ความกำหนดโดยไม่ต้องทำตาม

การฝึกพรหมจรรย์มิได้หมายความว่า ผู้ปฏิบัติจะไม่มีความรู้สึกใดเกิดขึ้นอีกตั้งแต่วันที่บวช ตราบใดที่เหตุปัจจัยยังมี ความกำหนดอาจเกิดขึ้นได้ การฝึกคือ เมื่อเกิดขึ้น → รู้ว่าเกิดขึ้น รู้เหตุที่เกื้อกูลให้เกิด เห็นการเปลี่ยนแปลงของมัน และไม่จำเป็นต้องกระทำตามความอยากนั้น ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับการกระทำตามความรู้สึก เป็นคนละขั้นตอนกัน

ตรงนี้เองที่ **สติและปัญญา** เข้ามามีบทบาท ผู้ปฏิบัติจึงไม่จำเป็นต้องเกลียดความรู้สึกที่เกิด แต่ต้องเรียนรู้มัน โดยไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของมัน

16. จากขอบเขตภายนอกสู่เสรีภาพภายใน

ในระยะแรก พระวินัยอาจถูกมองว่าเป็นข้อจำกัด สิ่งนี้ห้าม สิ่งนั้นต้องระวัง สถานการณ์นี้ควรหลีกเลี่ยง แต่เมื่อการฝึกพัฒนาขึ้น ผู้ปฏิบัติอาจเริ่มเห็นความหมายอีกด้านหนึ่ง จาก “มีข้อห้ามไม่ให้ทำ” ค่อย ๆ พัฒนาไปสู่ “แม้ความอยากเกิดขึ้น เราก็ไม่จำเป็นต้องทำตาม” ผู้ที่ต้องทำตามความอยากทุกครั้งอาจดูเหมือนมีอิสระ แต่ในอีกมุมหนึ่งกลับถูกความอยากบังคับ ส่วนผู้ที่เห็นความอยากเกิดขึ้น และสามารถไม่ทำตาม ย่อมเริ่มมีเสรีภาพจากอำนาจของความอยากมากขึ้น

สรุปหมวด 19

พรหมจรรย์เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิตบรรพชิต และพระวินัยมีลึกลับหลายข้อที่วางขอบเขตเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศและความสัมพันธ์ แต่ต้องจำไว้ว่า **ปาราชิกมีองค์ประกอบของปาราชิก สังฆาติเสสมีองค์ประกอบของสังฆาติเสส ปาจิตตียมีองค์ประกอบของปาจิตตีย และกรณีที่เกี่ยวข้องที่ลับก็มีเงื่อนไขของตน** จึงไม่ควรใช้คำว่า “ไม่เหมาะสม” แทนการวินิจฉัยอาบัติ

ในขณะเดียวกัน การรักษาพรหมจรรย์มิได้เริ่มเพียงเมื่อเกิดการกระทำที่เป็นอาบัติ แต่ผู้ปฏิบัติสามารถฝึกตนตั้งแต่ การสำรวจอินทรีย์ การรู้ทันความกำหนด การรักษาขอบเขต การรู้เท่าทันความ

ผูกพัน และการไม่ปล่อยให้ความอยากรำไปสู่การกระทำ พระวินัยกำหนดขอบเขตของความประพฤติ สติทำให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิต ปัญญาทำให้เข้าใจความอยากตามความเป็นจริง และการไม่ตกอยู่ใต้ อำนาจของความอยาก คือส่วนหนึ่งของการฝึกพรหมจรรย์

พระวินัยปิฎก

หมวด 20 : อธิกรณ์ ความขัดแย้ง และวิธีระงับข้อพิพาทตามพระวินัย

1. เมื่อผู้ฝึกตนอยู่ร่วมกัน ความขัดแย้งก็ยังสามารถเกิดขึ้นได้

แม้พระภิกษุจะออกบวชเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม แต่การบวชมิได้หมายความว่า กิเลส ความเห็นต่าง หรือความเข้าใจผิดจะหมดไปทันที เมื่อบุคคลจำนวนมากมาอยู่ร่วมกัน ย่อมมีโอกาส เกิดปัญหาเกี่ยวกับ ความเห็น ความประพฤติ การตีความพระธรรมวินัย การกล่าวหา การปฏิบัติต่อกัน หรือกิจของส่วนรวม พระวินัยจึงมิได้วางระบบโดยสมมติว่า “เมื่อทุกคนเป็นพระแล้ว ย่อมไม่มีความขัดแย้ง”

ตรงกันข้าม พระวินัยยอมรับว่าความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ และจึงมีหลักสำหรับพิจารณา และระงับปัญหาเหล่านั้น นี่เป็นอีกด้านหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า พระวินัยมิได้มีเจตนาข้อห้าม แต่ยังมี กระบวนการสำหรับการจัดการปัญหาของชุมชนสงฆ์

2. อธิกรณ์คืออะไร

คำว่า “อธิกรณ์” ในพระวินัย หมายถึงเรื่องหรือกรณีที่เกิดขึ้นและต้องได้รับการพิจารณาหรือ ดำเนินการตามพระวินัย โดยทั่วไปจำแนกเป็น อธิกรณ์ 4 ประเภท คือ

1. วิวาทาธิกรณ์ - เรื่องที่เกิดจากการโต้แย้งหรือความเห็นแตกต่างกันในเรื่องพระธรรมวินัย
2. อนุวาทาธิกรณ์ - เรื่องที่เกี่ยวกับการโจทหรือกล่าวหาภิกษุเกี่ยวกับความประพฤติหรืออาบัติ
3. อาปัตตาธิกรณ์ - เรื่องเกี่ยวกับอาบัติและการดำเนินการเกี่ยวกับอาบัตินั้น
4. กิจจาธิกรณ์ - กิจที่สงฆ์ต้องดำเนินการตามพระวินัย

การจำแนกเช่นนี้ช่วยให้เห็นว่า คำว่า “ปัญหาในสงฆ์” ไม่ได้หมายถึงเรื่องชนิดเดียวกันทั้งหมด ก่อนจะหาวิธีแก้ไข จึงต้องรู้ก่อนว่า ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นเป็นปัญหาประเภทใด

3. วิวาทาธิกรณ์ - เมื่อความเห็นเกี่ยวกับธรรมวินัยแตกต่างกัน

ความขัดแย้งบางอย่างเกิดจากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันเช่น การเข้าใจพระธรรมแตกต่างกัน การตีความพระวินัยไม่เหมือนกัน หรือการเห็นต่างเกี่ยวกับสิ่งที่ควรหรือไม่ควรปฏิบัติ ความเห็นต่าง เช่นนี้ไม่ควรถูกมองว่าเป็นความผิดโดยอัตโนมัติ การศึกษาพระธรรมวินัยย่อมมีโอกาสนี้ที่ผู้ศึกษาจะ เข้าใจแตกต่างกันได้

ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อความเห็นต่างพัฒนาไปเป็นการยึดถือฝ่ายของตน การกล่าวร้าย การแบ่งพรรคพวก หรือการทำลายความพร้อมเพรียงของสงฆ์ ดังนั้น สิ่งสำคัญมิใช่เพียงว่า “ใครคิดเหมือนเรา?” แต่คือ “หลักพระธรรมวินัยว่าอย่างไร?” การกลับไปหาหลักจึงสำคัญกว่าการเอาชนะกันด้วยจำนวนคน ตำแหน่ง หรืออำนาจ

4. อนุวาทาธิกรณ์ - เมื่อมีการกล่าวหา

อีกประเภทหนึ่งคือเรื่องที่เกิดจากการ โจมตีหรือกล่าวหาเกี่ยวกับความประพฤติของภิกษุ เรื่องนี้ละเอียดอ่อนมาก เพราะการกล่าวหาสามารถสร้างความเสียหายแก่ชื่อเสียงและความสัมพันธ์ภายในสงฆ์ได้อย่างรุนแรง จึงไม่ควรถือว่า “เมื่อมีคนกล่าวหา แสดงว่าผู้ถูกกล่าวหาผิดแล้ว” แต่ก็ไม่ควรถือว่า “ผู้ถูกกล่าวหาเป็นพระที่มีชื่อเสียง จึงไม่จำเป็นต้องตรวจสอบ”

หลักที่เหมาะสมคือ ต้องพิจารณาข้อเท็จจริงและดำเนินการตามหลักที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหาจึงควรได้รับความเป็นธรรม การรักษาพระวินัยไม่ควรเริ่มจากการเลื่อกว่าจะเชื่อฝ่ายใด แต่ควรเริ่มจากการค้นหาว่า เกิดอะไรขึ้นจริง

5. การโจมตีผู้อื่นต้องมีความรับผิดชอบ

การกล่าวถึงความผิดของผู้อื่น โดยเฉพาะความผิดร้ายแรง ไม่ใช่เรื่องเล็ก ผู้กล่าวหาจึงต้องระวังไม่ให้ความโกรธ ความอาฆาต การแข่งขัน ความขัดแย้งส่วนตัว หรือความต้องการทำลายชื่อเสียง กลายเป็นแรงผลักดันของการกล่าวหา ในขณะเดียวกัน การใช้คำว่า “สามัคคี” เพื่อห้ามไม่ให้มีการตรวจสอบเรื่องที่ควรตรวจสอบก็ไม่ถูกต้องเช่นกัน

ดังนั้น ต้องแยกระหว่าง การกล่าวหาเพื่อทำลาย กับ การนำเรื่องที่มีเหตุสมควรเข้าสู่การพิจารณาอย่างถูกต้อง การรักษาความสงบไม่ควรหมายถึงการห้ามพูดถึงปัญหา แต่ควรหมายถึงการจัดการปัญหาด้วยวิธีที่ไม่เพิ่มความขัดแย้งเกินความจำเป็น

6. อาปัตตาธิกรณ์ - เมื่อเกิดเรื่องเกี่ยวกับอาบัติ

อาปัตตาธิกรณ์เกี่ยวข้องกับอาบัติของภิกษุ ดังที่กล่าวมาแล้วในหมวด 14 อาบัติมีหลายประเภท และมีระดับความหนักเบาแตกต่างกัน เมื่อเกิดกรณีเกี่ยวกับอาบัติ จึงต้องพิจารณาว่า ลิกขาบทใดเกี่ยวข้องกับ องค์ประกอบครบหรือไม่ เป็นอาบัติประเภทใดและพระวินัยกำหนดวิธีดำเนินการอย่างไร ไม่ควรใช้ความรู้สึกส่วนตัวแทนการวินิจฉัย และไม่ควรนำความผิดทุกประเภทมาปฏิบัติเหมือนกัน บางอาบัติมีวิธีออกจากอาบัติตามพระวินัย บางประเภทต้องอาศัยกระบวนการของสงฆ์ และปาราชิกมีผลแตกต่างจากอาบัติประเภทอื่นอย่างสิ้นเชิง

7. กิจจาธิกรณ - เรื่องที่สงฆ์ต้องทำให้ถูกต้อง

อธิกรณไม่ได้หมายถึง “ข้อพิพาท” เพียงอย่างเดียว กิจจาธิกรณ เกี่ยวข้องกับกิจที่สงฆ์ต้องดำเนินการตามพระวินัย จุดนี้สำคัญ เพราะทำให้เห็นว่า “อธิกรณ” ในความหมายทางพระวินัยกว้างกว่าความหมายของคำว่า “คดี” หรือ “ความขัดแย้ง” ในภาษาทั่วไป กิจของสงฆ์บางอย่างต้องดำเนินการตามรูปแบบและองค์ประกอบที่พระวินัยกำหนด

เรื่องนี้สัมพันธ์กับสิ่งที่ได้กล่าวไว้ในหมวด 12 เรื่อง สังฆกรรม ดังนั้น การศึกษากิจจาธิกรณจึงช่วยเชื่อมโยงให้เห็นว่า ระบบการจัดการปัญหา กับระบบการดำเนินกิจของสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างพระวินัยเดียวกัน

8. อธิกรณสมณะ - วิธีระงับอธิกรณ

ในภิกขุปาติโมกข์มีหลักที่เรียกว่า อธิกรณสมณะ 7 คือวิธีหรือหลักสำหรับระงับอธิกรณตามประเภทและเงื่อนไขของกรณีนั้น ได้แก่

1. สัมมุขาวินัย - ระงับเรื่องโดยดำเนินการต่อหน้าตามองค์ประกอบที่พระวินัยกำหนด
2. สติวินัย - วิธีระงับอนุวาทาธิกรณโดยสงฆ์ให้สติวินัยแก่พระอรหันต์ผู้มีสติสมบูรณ์ ซึ่งถูกโจทด้วยอาบัติโดยไม่มีมูล ตามเงื่อนไขที่พระวินัยกำหนด
3. อมูพหวินัย — วิธีระงับอนุวาทาธิกรณในกรณีที่ภิกษุถูกโจทด้วยการกระทำขณะที่วิกลจริต และภายหลังกลับได้สติเป็นปกติ โดยดำเนินการตามเงื่อนไขที่พระวินัยกำหนด
4. ปญฺญญาตรณะ - การดำเนินการตามคำรับของผู้เกี่ยวข้องในกรณีที่เข้าองค์ประกอบ
5. เยภุยยติกา - การระงับบางกรณีโดยอาศัยเสียงข้างมากตามเงื่อนไขและกระบวนการที่พระวินัยกำหนด
6. ตัสสปาปิยติกา - วิธีดำเนินการแก่ผู้ประพฤตินิโทษในลักษณะที่เข้าเงื่อนไขเฉพาะตามพระวินัย
7. ตินวตถารกะ - วิธีระงับอาบัติตาทิกรณบางกรณี เมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทและมีการล่วงอาบัติกันมาก โดยสงฆ์ดำเนินการตามวิธีและเงื่อนไขที่พระวินัยกำหนด

เปรียบเทียบเหมือนการใช้หย้ากลบสิ่งที่ไม่สะอาด รายชื่อทั้งเจ็ดนี้ไม่ควรถูกเข้าใจว่าเป็น “เครื่องมือ 7 อย่างที่เลือกใช้อย่างใดก็ได้” แต่ละวิธีมีกรณี เงื่อนไข และขอบเขตของตน

9. สัมมุขาวินัย - การจัดการปัญหาโดยเผชิญกับข้อเท็จจริง

หลัก สัมมุขาวินัย แสดงความสำคัญของการดำเนินเรื่องต่อหน้าตามองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในระดับหลักการ เราสามารถเห็นคุณค่าของการไม่ตัดสินเรื่องสำคัญจากคำบอกเล่าฝ่ายเดียว เมื่อมีข้อพิพาท ผู้เกี่ยวข้องควรมีโอกาสรับรู้ประเด็นและชี้แจงตามกระบวนการที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม คำว่า “ต่อหน้า” ในสัมมุขาวินัยมีความหมายและองค์ประกอบเฉพาะทางพระวินัย

จึงไม่ควรนำหลักความเป็นธรรมในระบบกฎหมายสมัยใหม่ทั้งหมดมาอธิบายว่าเป็นสัมมาวินัยโดยตรง เราสามารถนำมาพิจารณาประกอบกันได้ แต่ต้องแยก พระวินัยดั้งเดิม ออกจาก หลักการบริหารหรือกฎหมายร่วมสมัย

10. เภยยลิกา - เสียงข้างมากไม่ใช่คำตอบสำหรับทุกเรื่อง

หนึ่งในอุทธรณ์สมณะคือ เภยยลิกา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้เสียงข้างมากในกรณีที่พระวินัยกำหนด จุดนี้อาจทำให้ผู้ศึกษาสมัยใหม่เข้าใจว่า สงฆ์ใช้ระบบ “ประชาธิปไตยเสียงข้างมาก” สำหรับทุกเรื่อง

แต่ไม่ควรสรุปเช่นนั้น การใช้เสียงข้างมากเป็นวิธีระงับอธิกรณ์บางประเภทภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ และเสียงข้างมากไม่สามารถเปลี่ยนสิ่งที่ผิดพระวินัยให้กลายเป็นถูกได้เพียงเพราะมีผู้เห็นด้วยจำนวนมาก หลักสำคัญจึงยังคงเป็น พระธรรมวินัยมิได้ถูกกำหนดโดยความนิยม จำนวนคนสามารถมีบทบาทในกระบวนการบางกรณี แต่ไม่ใช่มาตรฐานสูงสุดของความถูกต้อง

11. ตินวัตถารกะ - การยุติข้อพิพาทมิใช่การปกปิดทุกเรื่อง

คำว่า ตินวัตถารกะ มีอุปมาในลักษณะ “เอาหญ้ากลบไว้” หากอ่านเพียงชื่อ อาจเกิดความเข้าใจผิดว่า พระวินัยอนุญาตให้สงฆ์ปกปิดปัญหาเพื่อรักษาชื่อเสียง แต่ไม่ควรเข้าใจเช่นนั้น ตินวัตถารกะเป็นวิธีระงับอธิกรณ์ในกรณีและเงื่อนไขที่กำหนด มิใช่หลักทั่วไปสำหรับนำความผิดทุกอย่างมากลบไว้เพื่อไม่ให้คนภายนอกรู้ โดยเฉพาะเรื่องร้ายแรง ไม่ควรนำหลักนี้ไปใช้เป็นข้ออ้างเพื่อหลีกเลี่ยงการดำเนินการที่พระวินัยหรือกฎหมายกำหนด จึงต้องศึกษาขอบเขตของวิธีนี้อย่างละเอียดก่อนนำไปใช้

12. ความสามัคคีไม่ใช่การไม่มีความเห็นต่าง

ชุมชนที่มีความสามัคคีไม่ได้หมายความว่า สมาชิกทุกคนต้องคิดเหมือนกันทุกเรื่อง หากมีข้อสงสัยเกี่ยวกับพระธรรมวินัย การเสนอความเห็นต่างด้วยความสุจริตไม่ควรถูกถือว่าเป็นการทำลายสงฆ์โดยอัตโนมัติ

ในทางกลับกัน ความเห็นต่างก็ไม่ควรกลายเป็นเหตุให้สร้างพรรคพวก กล่าวร้าย หรือยึดเอาความเห็นของตนเป็นใหญ่ จึงต้องแยกแยะระหว่าง ความเห็นต่าง กับ ความแตกแยก ความเห็นต่างสามารถนำไปสู่การศึกษาและความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นได้ หากทุกฝ่ายพร้อมกลับไปพิจารณาหลัก แต่เมื่อความยึดมั่นในบุคคลหรือฝ่ายของตนอยู่เหนือพระธรรมวินัย ความเห็นต่างก็อาจพัฒนาเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงได้

13. ความสามัคคีไม่ควรเกิดจากการปกปิดปัญหา

บางครั้งเมื่อเกิดปัญหาในชุมชน อาจมีความคิดว่า “อย่าพูดเรื่องนี้เลย เดียวแตกความสามัคคี”

ความระมัดระวังไม่ให้ข่าวลือแพร่กระจายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แต่การไม่พูดถึงข่าวลือ กับการปกปิดข้อเท็จจริงที่จำเป็นต้องดำเนินการ เป็นคนละเรื่องกัน

ความสงบที่เกิดจากการปล่อยปัญหาไว้โดยไม่แก้ไขอาจเป็นเพียงความสงบชั่วคราว หากมีปัญหาระงับ การพิจารณาอย่างถูกต้องอาจทำให้เกิดความไม่สะดวกในระยะสั้น แต่สามารถป้องกันความเสียหายที่ใหญ่กว่าในอนาคตได้

ดังนั้น ความสามัคคีที่มั่นคงควรตั้งอยู่บนความถูกต้อง ไม่ใช่การหลีกเลี่ยงความจริง ข้อความส่วนนี้เป็นหลักพิจารณาด้านจริยธรรมและการบริหารชุมชน มิใช่ศึกษาบทเฉพาะข้อหนึ่ง

14. พระวินัยกับกฎหมายบ้านเมืองต้องแยกจากกัน

เมื่อข้อพิพาทเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ถูกกฎหมายบ้านเมืองกำหนด เช่น ทรัพย์สิน การเงิน การทำร้ายร่างกาย การคุกคาม การฉ้อโกง หรือการกระทำอื่นที่อาจเป็นความผิดตามกฎหมาย การดำเนินการทางพระวินัยไม่ทำให้หน้าที่ตามกฎหมายหมดไป ต้องแยกให้ชัดเจนระหว่างการวินิจฉัยอาบัติ กับ การพิจารณาความรับผิดชอบตามกฎหมาย การกระทำเดียวกันอาจต้องพิจารณาทั้งสองระบบ และผลของแต่ละระบบอาจแตกต่างกัน

ในโลกปัจจุบัน วัดยังอาจมีข้อบังคับขององค์กร กฎหมายขององค์กรศาสนา หรือกฎหมายไม่แสวงหากำไรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น ต้องรู้ว่าในแต่ละชั้นกำลังใช้หลักของระบบใด

15. ผู้มีตำแหน่งที่อยู่ภายใต้พระธรรมวินัย

ตำแหน่งทางการบริหารมีความจำเป็นต่อการดำเนินงานของวัดและองค์กรสงฆ์ แต่ตำแหน่งมิได้ทำให้บุคคลอยู่เหนือพระธรรมวินัย

ในทางกลับกัน ผู้มีหน้าที่มากยิ่งขึ้นต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เช่นเดียวกัน ผู้มีพรรษาน้อยหรือไม่มีตำแหน่งก็ไม่ได้หมายความว่า ความเห็นของเขาถูกต้องโดยอัตโนมัติ สิ่งสำคัญจึงไม่ใช่เพียงว่า “ใครเป็นผู้พูด?” แต่ต้องพิจารณาด้วยว่า “สิ่งที่พูดสอดคล้องกับพระธรรมวินัยหรือไม่?” หลักเหนือบุคคลจึงเป็นเครื่องช่วยป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งกลายเป็นเพียงการต่อสู้ระหว่างอำนาจของบุคคล

16. การระงับข้อพิพาทต้องระงับเหตุในใจด้วย แม้ข้อพิพาทภายนอกจะยุติลง แต่หากความโกรธ ความอาฆาต หรือความต้องการเอาชนะยังอยู่ ปัญหาอาจเกิดขึ้นใหม่ได้ การระงับข้อพิพาทตามพระวินัยจึงเป็นด้านหนึ่งของการจัดการปัญหา ส่วนการฝึกภายในต้องกลับมาพิจารณาว่า เรากำลังยึดความเห็นของตนหรือไม่ กำลังต้องการชนะหรือไม่ กำลังเกลียดผู้ที่เราเห็นต่างหรือไม่ กำลังปกป้องตนเองมากกว่าปกป้องความถูกต้องหรือไม่

บางครั้งบุคคลอาจ **ชนะข้อพิพาท แต่แพ้กิเลสของตนเอง** และบางครั้งการยอมรับว่าตนเข้าใจผิด อาจเป็นชัยชนะที่สำคัญกว่าการทำให้คนอื่นยอมแพ้ พระวินัยจึงสามารถนำผู้ปฏิบัติจากการแก้ปัญหาภายนอกกลับมาสู่การตรวจสอบจิตของตนเองอีกครั้ง

17. จากความขัดแย้งกลับคืนสู่พระธรรมวินัย

เมื่อมองภาพรวม จุดหมายของการระงับอธิกรณ์ไม่ควรเป็นเพียงการทำให้เรื่อง “เงียบลง” แต่คือการทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นกลับเข้าสู่หลักที่ถูกต้อง เมื่อมีความเห็นต่าง – กลับไปศึกษาหลัก เมื่อมีข้อกล่าวหา – ตรวจสอบอย่างเหมาะสม เมื่อมีอาบัติ – ดำเนินการตามประเภทของอาบัติ เมื่อมีกิจของสงฆ์ – ทำให้ถูกต้องตามกระบวนการ เมื่อเกิดความโกรธ - กลับมาตรวจสอบตนเอง

ดังนั้น การระงับข้อพิพาทที่แท้จริงจึงมิใช่เพียง “ไม่มีใครพูดเรื่องนี้อีกแล้ว” แต่ควรนำไปสู่ภาวะที่ ข้อเท็จจริงได้รับการพิจารณา สิ่งที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไข สิ่งที่ถูกได้รับการรักษา และสงฆ์สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันต่อไปโดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก

สรุปหมวด 20

พระวินัยยอมรับความจริงว่า เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกัน ความเห็นต่าง ความผิดพลาด และความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ จึงมีหลักเรื่อง อธิกรณ์ 4 ได้แก่

วิวาทาธิกรณ์ - เรื่องวิวาทเกี่ยวกับธรรมวินัย

อนุวาทาธิกรณ์ - เรื่องการโจทหรือกล่าวหา

อาปัตตาทิกรณ์ - เรื่องอาบัติ

กิจจาธิกรณ์ - เรื่องกิจที่ต้องดำเนินการ

และมี อธิกรณ์สมณะ 7 สำหรับระงับอธิกรณ์ตามกรณีและเงื่อนไขที่พระวินัยกำหนด สิ่งสำคัญคือ วิธีทั้งเจ็ดมิใช่สูตรสำเร็จที่เลือกใช้ได้ตามความสะดวก แต่ต้องพิจารณาว่าอธิกรณ์นั้นเป็นประเภทใดและวิธีใดใช้ได้ตามพระวินัย

ใน